

УДК 821. 161. 2: 821. 162. 1

Ірина Микитин

ВІЗІЯ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОГО СУСПІЛЬСТВА У ПРОЗОВІЙ ТВОРЧОСТІ КАСТАНА АБГАРОВИЧА І ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Здійснюється компаративний аналіз прозової творчості польського письменника Кастана Абгаровича і українського митця Юрія Федьковича у зверненні до образу Гуцульщини як простору культурного пограниччя. Зосереджено увагу на творчому моделюванні художньої дійсності, інтерпретації образу „кресового” суспільства у площині міжкультурної взаємодії. Дослідження є першою спробою аналізу творчості Юрія Федьковича і Кастана Абгаровича крізь призму теорії мультикультуралізму.

Ключові слова: мультикультуралізм, культурне пограниччя, Гуцульщина, гуцули, суспільство, образ, етнічна спільнота.

Гуцульщина здавна вважалася унікальним простором культурного розмаїття. Взаємна відповідальність і толерантність у ставленні до „іншого” зумовлювали творення неповторного феномена співіснування етносів на одній території. Гірський край уособлює мозаїку гуцульської, польської, німецької, єврейської та ін. культур, співжиття яких не рідко було складним і проблематичним. Полікультурна дійсність має своє відображення у міфах, архетипах і стереотипах пограничного простору, які кодувалися у символічній площині літературного тексту.

Сучасне літературознавство пропонує різні погляди на питання пограниччя культур, підкреслюючи неоднозначність і суперечливість поняття в українському дискурсі (Т. Денисова, І. Соломадін, О. Сухомлинов та ін.). Візьмемо за основу концепції нашого дослідження визначення англійського науковця Дж. Гартлі, який пояснює сутність мультикультурного суспільства як такого, що „вміщує численні відмінні, але взаємно пов’язані культурні традиції і практики, які часто асоціюються з різними етнічними компонентами цього суспільства” [цит. за: 6, с. 55]. Обрана позиція визначає потребу переосмислення як уявлень про культурну цілісність, так і поняття культурного різноманіття соціуму, враховує якість взаємин між спільнотами у культурному, етнічному або соціальному виявах. Згідно з визначенням, мультикультурним можна назвати суспільство Гуцульщини в художній інтерпретації українського письменника Юрія Федьковича і польського митця Кастана Абгаровича. Діалог культур пояснюється приналежністю гуцульського краю до символічної „контактної зони” міжетнічних відносин

західноукраїнського регіону, де, на думку І. Монолатія, „відбувається найактивніша взаємодія між представниками різних етнічних груп і спільнот, а також помітною є різниця в характері міжетнічних відносин” [4, с. 189]. Ситуація міжкультурного спілкування у площині пограниччя зумовлює своєрідний гуцульський вимір мультикультуралізму, зумовлений традиціями мирного співіснування етносів на одній території протягом століть.

Цікаве у плані компаративного аналізу, на нашу думку, зіставлення оповідання „Ілько Шваб'юк” Каєтана Абгаровича і повістей „Люба-згуба” і „Три як рідні брати” Юрія Федьковича з метою виявлення типологічних схожостей і відмінностей в інтерпретації образу мультикультурної Гуцульщини. Польський і український письменники у прозових творах на гуцульську тематику оприявнюють унікальну візію мозаїки різноманітного і водночас цілісного універсуму гірського простору, що віддзеркалюється у коекзистенції етнічних спільнот із відмінними світоглядом, віросповіданням, культурою. Буття мешканців гір у творах митців визначається за архетипним принципом протиставлення категорій „центральне/периферійне”, „сакральне/мирське”, „своє/інше”, адже співжиття у пограничному середовищі позначено відкритістю на впливи і стійкістю перед „чужим”.

Юрій Федькович і Каєтан Абгарович по-різному інтерпретують питання „інакшості” в гуцульському універсумі. Так, польський письменник в оповіданні „Ілько Шваб'юк” ілюструє позицію гуцулів у ставленні до чужинця, якого зустрічають „<...> з цікавістю, змішаною з підозрою, а навіть погордою” [8, с. 3]. Відчуття настороженості, що викликане страхом перед „іншим”, сприймається як боязнь небезпеки. На думку О. Сухомлинова, „Середовищу (пограничному. – М. І.) властиве безпосереднє спілкування, тут всі усіх знають та проводять час в одному і тому ж середовищі, тобто всі „свої” [6, с. 17]. Вторгнення „іншого”, „нового” у тихий вимір гірського часопростору прирівнюється до руйнації старого укладу життя горян, тому спокій і стійкість консерватизму визнаються найопримальнішими умовами для функціонування пограниччя. Мультикультурне суспільство у творчості Каєтана Абгаровича визначається діалектичною єдністю почуття страху до зовнішнього світу – „чужого” – і аксіологічним кодом діалогу всередині „свого” універсуму. Онтологічна система простору пограниччя передбачає міжкультурні взаємовідносини етносів, що орієнтуються на толерантність у спілкуванні.

Каєтан Абгарович подає власну інтерпретацію сприйняття поляків і польської культури у гуцульському суспільстві, не ідеалізуючи складні стосунки між українським і польським етносами. Так, автор створює образ поляка Войцеха Конського, що оселився карпатському селі Яворник, звертаючи особливу увагу на нетипову для горян зовнішність героя: „Гуцулам цей новий прибулий не подобався, хоч був молодий і сильний, але якийсь неприємний, адже очі мав зелені, ясні як у жаби, а волосся і вуса світлі, що аж впадали в

червоне” [8, с. 48]. Кастан Абгарович акцентує на зеленому кольорі очей чужинця, які є віддзеркаленням внутрішнього світу героя. Барва, наділена „статусом перехідного”, трактується як колір сірчистих газів і співвідноситься з апокаліптичними мотивами інфернального [5, с. 558]. Образ чужинця у гуцульському просторі польського письменника міфологізується в уособленні небезпеки, руйнації і смерті. Автор змальовує гірський світ, що сприймає „нове” з осторогою, проте утверджує діалог культур як гостру необхідність для гармонійного буття етносів на спільній території.

Юрій Федькович, на відміну від Кастана Абгаровича, репрезентує протилежну позицію, змальовуючи Гуцульщину як край гармонії співіснування культур без будь-якого натяку на страх до „іншого”. В повісті „Три як рідні брати” автор інтерпретує проблему діалогу спільнот крізь призму родинного кровного зв’язку, що заакцентований вже в самій назві твору. Гуцулу Шовканюку в біді допомагають словак Бая, німець Тоній Тайвер і гуцул Яків Нестерюк, які є представниками різних культур: „Та-бо гов тобі вже з тільким паньканням! – каже жандар. – Я вже й не пан, а такий мужик, якби й ви” [7, т. 2, с. 96]. Рівність у статусі, незважаючи на домінування німецької культури над іншими (Гуцульщина під владою Австро-Угорщини), визначає якість стосунків між персонажами. У радянському фєдьковичезнавстві така постановка проблеми завуальовано інтерпретувалася як дружба братніх народів. Дослідниця творчості Юрія Федьковича А. Коржупова підкреслює: „Письменник стверджує ідею дружби. Цю дружбу він розуміє широко, не лише як побратимство в межах села, однієї нації, як це ми зустрічали в ранніх творах. Федькович обстоює дружбу між представниками різних національностей” [2, с. 86]. На наш погляд, український письменник ставить акценти не на етнічній приналежності героїв, а підкреслює важливість загальнолюдських цінностей добра, милосердя, співчуття і взаємодопомоги, що трансформуються в біблійному мотиві любові до ближнього. Справедливою у даному випадку видається думка Ю. Кристевой про зникання відчуження чужинця в універсальності почуття любові до інших: „Відмінність крові та етнічного чи національного походження розчиняється в любові до ближнього на взірець християнської любові. Ототожнення з абсолютним суб’єктом, Христом, зближує чужинців” [3, с. 111]. Юрій Федькович проголошує в творі „Три як рідні брати” ідею гармонії співіснування етносів як єдності людського роду у світлі догм християнської віри і ідеї „великої родини” як архаїчного вияву культурного пограниччя – „селянської цивілізації, в основі якої є міф та анімістичні вірування, її основою є велика родина” [6, с. 17]. Традиції мирного співбуття, що склали симбіоз християнської релігії і язичницького світогляду горян, стали фундаментом для творення нової моделі поведінки людей культурного пограниччя у прозі українського письменника.

Позиція Юрія Федьковича кардинально змінюється в інтерпретації образу поляка – офіцера австрійського війська, який

виявляє байдужість до біди головного героя повісті „Три як рідні брати” Івана Шовканюка. Каетан Абгарович в літературно-критичному нарисі про життя і творчість українського письменника дає негативний відгук на твір, закидаючи автору неправдиве змалювання образу жорстокого капітана, польськість якого виявляється тільки в словах: „Czego chcesz?” [9, с. 30]. Критик зауважує, що таких офіцерів було багато у всіх арміях держав-завойовників. Таким чином, Каетан Абгарович розвінчує стереотип поляка як уособлення сваволі і черствості у світобаченні українця, вказуючи на умовність етнічної приналежності людини і водночас стаючи на захист власної культури. Змалювання образу вояка в негативному світлі, на наш погляд, можна пояснити конфліктом у родинних відносинах Юрія Федьковича з батьком – поляком Адальбертом Гординським, що вилилися в експлікацію мотивів Едипового комплексу творчості українського митця (С. Балеї).

Каетан Абгарович відтворює картину „перехрестя культур” у топосі шинку – своєрідного розважального центру гуцульського простору, де відбувався найактивніший обмін новинами краю і світу. Діалог забезпечувався спілкуванням культур перш за все у вимірі народного фольклору, зокрема пісні і танцю. Ілько Шваб’юк з однойменного оповідання Каетана Абгаровича, повернувшись з війська у Мазовії, у шинку співає веселу жовнірську пісню про дочку цесаря і вчить односельчан танцювати „обертаса”. Польський народний танець у гуцульській інтерпретації має вже якісно інше звучання і настрої: „Музика була готова, пари пішли в новий танець... Тільки музика і сам танець були якісь дикіші, пристрасніші, ніж там, над Віслокою і Дунайцем” [8, с. 22]. Каетан Абгарович трансформує польські мотиви танцювальної культури на гуцульський лад, вказуючи на гарячу вдачу горян, що накладається на первинний настрої танцю. Відбувається своєрідне перехрещення культур, що творить нову якість культурної спадщини пограниччя у вияві „гібридної” свідомості (Т. Денисова).

Гуцули Каетана Абгаровича, на відміну від героїв прози Юрія Федьковича, не відчувають культурної дистанції у спілкуванні з польською етнічною спільнотою. Ситуація діалогу змінюється у випадку єврейської громади, що передбачає обмежені контакти із суспільством, які не торкаються проблем культури, релігії і традицій. Польський митець у творі „Ілько Шваб’юк”, іронізуючи, називає корчмаря „рудий Юдка”. Автор ілюструє дійсну модель спілкування етносів крізь призму народної сміхової культури. Так, Ілько Шваб’юк, головний герой однойменного твору, звинувачує корчмаря у шахрайстві, а той виправдовується: „Щоби мене так грім побив! Щоби з моєї Малки потіхи і внуків не дочекався, як це не найкраща угорська сивуха” [8, с. 9]. Щирий сміх у даному випадку є посередником, об’єднуючим елементом у взаємовідносинах єврейського і гуцульського світів. Розряджаючи критичну ситуацію, жарти виявляють несерйозність і дріб’язковість проблем, що склалися через невідповідність світоглядних переконань спільнот.

Юрій Федькович змальовує подібну ситуацію спілкування гуцула і єврея, вводячи в текст повісті „Люба-згуба” приповідку „за того жида, що не хотів устати” [7, т. 2, с. 21]. Персонаж твору українського письменника Юрій розповідає корчмарю Дуvidу і його дружині історію про впертого єврея, що через несприйняття цінностей християнської віри і суперечливість гуцульського і єврейського світобачення опиняється в абсурдній ситуації. Юрій Федькович використовує один з елементів народної сміхової культури – гумор – для змалювання специфічних взаємин між етносами. Подібно до гоголівського сміху як „зони контакту” Юрій Федькович, як і Кастан Абгарович, творить художню реальність спілкування етносів у зіткненні двох світів: офіційного, зовнішнього (серйозного) і смішного внутрішнього (несерйозного): „Безглуздість і абсурд, що вносяться цим (смішним. – М. І.) світом, виявляються, навпаки, істинним об’єднуючим внутрішнім началом іншого, зовнішнього” [1, с. 494]. Юрій Федькович оригінально інтерпретує стосунки між єврейською спільнотою і гуцулами, переносячи конфліктні питання в площину народної сміхової культури, проте такий підхід у творчості українського письменника виступає радше як виняток. Змальовуючи життя простих горян, автор сприймає образ єврейства у світлі стереотипу, викриваючи мінливий характер і мімікрування відносно певного середовища. Позиція Юрія Федьковича щодо взаємин гуцулів і євреїв підтверджується словами І. Монолатія, який характеризує основні принципи співіснування єврейської спільноти в іншоетнічному середовищі у формі логічного ряду: „адаптація – гарантування безпеки – збереження ідентичності” [4, с. 193]. Єврейська спільнота орієнтувалася на підтримання безпеки і підвищення статусу в суспільстві, що стало передумовою для співпраці з місцевою владою в особах старост, війтів і урядників.

Отже, Юрій Федькович і Кастан Абгарович творять неповторний міф Гуцульщини як феномена пограниччя культур. Діалог, що оприявнений у модусі коекзистенції „паралельних” етнічних світів гірського простору, постає внутрішнім виміром міжкультурних взаємин як явища „порубіжної” свідомості. Мультикультурне суспільство у прозі українського і польського письменників надзвичайно строкате і багатогранне, уособлене не тільки гуцульським, польським, німецьким чи єврейським світами. Не дослідженими залишаються циганський всесвіт і австрійський універсум імперативного виміру у взаємовідносинах культурного пограниччя гірського краю, що дозволяє стверджувати про нові перспективи дослідження творчості Юрія Федьковича і Кастана Абгаровича в інтерпретації буття етнічних спільнот як перехрестя „паралельних” світів у полікультурному просторі Гуцульщини.

1. *Бахтин М.М.* Вопросы литературы и эстетики : Исследования разных лет / М. Бахтин. – М. : Худож. лит., 1975. – 504 с.

2. *Коржупова А.П.* Юрій Федькович : літературний портрет / А. П. Коржупова. – К. : Держлітвидав, 1963. – 108 с.
3. *Кристева Ю.* Самі собі чужі / Юлія Кристева ; [пер. з фр. З. Борисюк]. – К. : Основи, 2004. – 262 с.
4. *Монолатій І.С.* Особливості міжетнічних взаємин у західноукраїнському регіоні в Модерну добу / Іван Сергійович Монолатій. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1997. – 280 с.
5. *Полная энциклопедия символов и знаков* / [авт.-сост. В. В. Адамчик]. – Минск : Харвест, 2006. – 607 с.
6. *Сухомлинов О.М.* Культурні пограниччя : Новий погляд на стару проблему / Олексій Сухомлинов. – Донецьк : ТОВ „Юго-Восток, Лтд”, 2008. – 212 с.
7. *Федькович Ю.* Твори : в 2 т. Т. 2 : Повісті, оповідання, казки, драматичні твори, листи / Юрій Федькович. – К. : Дніпро, 1984. – 426 с.
8. *Abgar-Sołtan.* Ilko Szwabiuk // *Abgar-Sołtan.* Ilko Szwabiuk. Dobra nauczka / *Abgar-Sołtan.* – Lwów : Jakubowski & Zadurawicz, 1896. – S. 1-141.
9. *Abgar-Sołtan.* Józef Jerzy Hordyński-Fed'kowicz – poeta rusiński na Bukowinie : szkic literacki / *Abgar-Sołtan.* – Kraków : Drukarnia „Czasu” Fr. Kluczyckiego i sp., 1892. – 34 s.

Summary

The comparative analysis of the prose works of Polish writer Kaetan Abgarovych and Ukrainian master Yuriy Fedkovych concentrated on the image of Hutsul land as a space of cultural borderland. Special attention is paid to the creative modelling of artistic reality, the interpretation of the image of the borderland society in the area of cultural interaction. The research is the first attempt to analyze Yuriy Fedkovych and Kaetan Abgarovych's works through the prism of the theory of multiculturalism.

Key words: multiculturalism, cultural borderland, Hutsul land, Hutsuls, society, image, ethnic community.

Стаття надійшла до редколегії 22.10.2009